

Հ. ԱՃԱՌՑԱՆ

ԵՐԵՔ ՀԱՐՑ

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԱՅԲՈՒԲԵՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ա

Երբ Ս. Մեսրոպը կազմեց հայերեն այբուբենը, այդ տառերը դասավորելու համար թիւն սկզբունքի կամ թիւն օրինակի հետեւեց:

Ինչպէս տառերի ձևի համար Ս. Մեսրոպը օգտվել է շրջակա ազգերի այբուբենից, այդպէս կարող է լինել նաև նրանց դասավորութեան կամ շարքի համար: Այս բանն ստուգելը շատ հեշտ է: Ուստի տեսնենք նախապես, թե թիւն շարք ունեն այդ այբուբենները:

Բոլոր սեմական հին այբուբենները (փյունիկերեն, ասորերեն) ունեն հետևյալ շարքը. ա, բ, գ, դ, ե, Վ, զ, ի, յ, տ, ի, ֆ, ղ, մ, ն, ւ, օ (ային), պ (փ), ծ, կ, ո, շ, ք:

Հունական այբուբենի դասավորութեանը է հետևյալը.

ա, բ, գ, դ, ե, թ, ի, կ, ղ, մ, ն, քս, ո, պ, ու, ս, տ, լ, փ, ք, փս, ով:

Հին Իրանյան այբուբենները (զենդերեն, հին պարսկերեն, պահլավերեն) դասավորութեանը հայտնի չէ: Բայց պետք է կարծել, որ նույն էր սեմական այբուբենի հետ, քանի որ նրանից է ծագած և իր տառաձևվերով էլ նման է: Այն մի քանի զրբերը, որ ավելացած էին իրանական այբուբենի վրա (ծ, յ, ֆ, շ) կարող էին մյուս զրբերի միջև դասավորված լինել:

Պարզ մի համեմատութիւն սեմական, հույն և հայ այբուբենների միջև ցույց է տալիս, որ հայ տառերը չունեն բնավ սե-

մականի շարքը, որ թեև սկզբից համաձայն է մերին (չորս տառ), բայց շուտով շեղվում է հ, վ, ի, տ տառերով և ավելի հեռուն, և տառից հետո՝ բոլորովին խանգարվում է: Հունարենը, սակայն, քայլ առ քայլ համաձայն է մեր այբուբենին, որ հեռանում է նրանից միմիայն իր գերազանց ճոխութեան պատճառով: Հավելածական տառերն անցնելուց հետո, դասավորութեան նույնութիւնը շարունակվում է մինչև ֆ. սրան հաջորդող հունարեն փս և ով գրերը չկան հայերենում: Ահա հայերեն և հունարեն այբուբենները դեմ դեմ իրենց բնական շարքով.

Ա	Բ	Գ	Դ	Ե	Ձ	Է	Ը	Թ	Ժ	Ի
A	B	Γ	Δ	E	Z	H	.	Θ	.	I
Լ	Ն	Ս	Կ	Հ	Ձ	Ղ	Ճ	Մ	Յ	
.	.	.	K	.	.	Λ	.	M	.	
Ն	Շ	.	Ո	Չ	Պ	Ջ	Ռ	Ս	Վ	Տ
N	.	Ξ	O	.	Π	.	P	Σ	.	T
Բ	Ց	Ի	Փ	Ք	.	.	.	.	.	.
.	.	Υ	Φ	X	Ψ	Ω	.	.	.	.

Հունարեն այբուբենը ընդամենը 3 տառ ունի, որոնցից զուրկ ենք մենք (Ξ քս, Ψ փս, Ω ով) բարբախտաբար: Իսկ մենք ընդամենը 15 տառ ունենք, որից զուրկ է հունարենը. այդ տառերն են այբուբենական կարգով՝

Ը, Ժ, Լ, Ն, Ս, Հ, Ձ, Ճ, Թ, Շ, Չ, Ձ, Վ, Բ, Ծ,

Այս գրերը տեղավորելու համար երկու միջոցի կարող էր գիտել Ս. Մեսրոպը, այն է՝ ավելացնել դրանք ք գրից հետո՝ իբրև առանձին խումբ և կամ ներմուծել մյուս տառերի շարքի մեջ։ Մեսրոպը առաջին միջոցին դիմեց վրացերենի համար, իսկ երկրորդին՝ հայերենի համար։

Այս ներմուծելի գրերն էլ կարելի էր հրեք ձևով դասավորել։ Առաջին՝ գրերը շարելով առանց մասնավոր դիտումի կամ նպատակի, երկրորդ՝ հետևելով իրանական այբուբենին, ուր գտնվում էր արդեն մեր տառերի մի մասը (ինչ, փ, օ, ց, ձ, ք, վ), երրորդ՝ ձայնախոսորեն նման հնչյուն ունեցող տառերը դնել իրար մոտ, ինչպես ունենք վրացերեն այբուբենի մեջ։ Այստեղ իրար մոտ են դրված Ղ, դ՝ — ց, ձ, ք — և ի, Կ՝ — և ձ, Կ՝ տառերը։

Այս ուղղությամբ որոնենք նաև մեր հավելվածական տառերը։

Ը տառը ոչ մի այբուբենի մեջ չկա. դա հայերենին հատուկ հնչյուն է. Մեսրոպը հնարել է այդ տառը և որովհետև հնչմամբ նման է է ձայնին, ուստի ձևով էլ ածանցել է նրանից. է և Ը զանազանվում են իրարից միմիայն նրանով, որ առաջինի մեջ թևը մեջտեղումն է, երկրորդի մեջ թևը վերևից է։

Ուրեմն Ը տառը դրված է է տառի մոտ կամ ձայնի նմանության պատճառով և կամ ձևի նմանության պատճառով։

Այս երկու պատճառներից առաջինը ըստ իս արժեք չունի մեզ համար և պետք է չեղոքացնել, որովհետև եթե ձայնի կամ հնչման նմանությունը որևէ դեպ խաղացած լիներ, հապա ինչո՞ւ Ծ, ձ, ց, ինչպես և Բ, Ն, Ղ կամ Խ, Կ, Ե, Լ, Ղ իրարից այդքան հեռացած պիտի գտնվեին։

Մնում է ընդունել, թե Ը տառը դրված է է տառի մոտ՝ միայն ձևի նմանության պատճառով։

Այժմ գանք Շ տառին։

Այս տառը կազմված է պահլավական 2 տառի նմանությամբ (տես իմ «Հայոց գրերը», էջ 249) և բռնում է մեր այբուբենի մեջ հունական Ճ տառի տեղը։ Ինչո՞ւ Որովհետև տառադարձության մեջ հույները հաճախ հայերեն շ-ի դեմ դրել

են Ճ (տես անդ 248)։ Ուրեմն այստեղ էլ ձայնի նմանության հարց կա։ Բայց քը՛ն առաջ ձայնի նմանության կապը մերժում էինք։ Չի՞ կարող արդյոք այստեղ էլ լինել ձևի նմանության հարց։

Ըստ իս ձևի նմանությունը այստեղ էլ դեր ունի։

Ն տառը կազմված է մի երկնյուղ խողովակից. որի աջ թևի վերի մասը կտրված է և ձախ թևի զլխին էլ մի կտուց է ավելացած։ Շ տառն էլ նույն ձևն ունի. միայն թե երկնյուղ խողովակը այստեղ ավելի կտրակ ձև ունի, իսկ կտուցը մի քիչ տարբեր դիրք է ուսացած։

Ուրեմն այստեղ էլ տառը ստացել է իր տեղը մասամբ ձայնի նմանության, բայց ավելի շատ ձևի նմանության պատճառով։

Անցնենք այժմ մյուս տառերի տեղավորման։

Ի տառից հետո գալիս է Լ։ Այս վերջինը եթե հնչման նմանության հետևեր, պետք է դրվեր Ղ տառի կողքին, որից և ձևացած է։ Բայց նա դրվել է Ի տառից հետո, որովհետև նույնն է ձևով. — Ի կազմված է մի ուղղահայաց սյունից, որի աջ կողքին ավելացել է մի թև. Լ տառի մեջ ուղղահայաց սյունը նույնն է, միայն թևը իջնում է ցած։

Խ տառը, եթե հետևեր հնչման, պիտի գտնվեր Զ տառի կողքին. բայց ոչ, նա գտնվում է Ի — Լ տառերի կողքին, որովհետև ձևով նման է սրանց։ Ի և Լ կազմված են մի մի ուղղահայաց սյունից, որոնց կողքին ավելացել է մի մի թև, մեկի մեջ դրված մեջտեղում, մյուսի մեջ՝ ստորոտում։ Իսկ Խ տառի մեջ սյունը նույնն է, միայն թե մեջտեղի թևը կտրանալով վերև է բարձրացած Ի — Լ։

Ժ տառը եթե հետևեր հնչման, պիտի գտնվեր Զ, Շ կամ Ս տառի մոտ։ Բայց ոչ. նա գտնվում է Թ տառի մոտ, որովհետև ձևով նույն է սրա հետ։ Հանցեք Թ տառի ձախակողմյան սյունը և կտանաք Ժ. (հին արձանագրությանց մեջ շատ սովորական է Ժ տառի համար այս ձևը)։

Վ տառը հին արձանագրությանց մեջ ունի Վ ձևը, որի մեջ երկու սյունները կանգնած են հավասար բարձրությամբ։

Այս ձևով նա միևնույնն է, ինչ որ Ս, միայն տակից ունի մի պոչ, Այս նմանութ-
թյան պատճառով ահա դրված է Ս-ի ճիշտ
կոդքերն:

Զարմանալի է Ր տառը. նա ձևացած է
հունարեն Ր տառի նմանությամբ. բայց
նա չի դրված հունարեն Ր-ի դեմ, այլ հա-
յերեն Տ-ից հետո: Ինչո՞ւ: Որովհետև հայե-
րեն Տ հին ժամանակ ունեւր Մ ձևը (գրեթե

Մ), որով ճիշտ նման էր Ր տառին, ուստի
այս երկուսը դրված են կոդք կոդքի:

15 հավելվածական տառերից կեսը (7
տառ) այսպիսով իր որոշ տեղը ստացավ
հատկապես ձևի նմանության պատճառով:
Մյուս 8 տառերի մասին առայժմ ոչինչ
չեմ կարող ասել: Նրանք էլ թերևս հետե-
ված լինեն պահլավերենի տառական շար-
քին:

(Շարունակելի)

Ծանոթ.—Այբուբենը ըստ տառերի նմանության
շարեւու լավագույն օրինակը ցույց է տալիս արա-
բական այբուբենը: Յրաբական այբուբենը իբրև
սեմական՝ ունեւր նախապես բոլորովին այլ շարք:
Շատ ուշ՝ նման տառերը իբար մոտ բերելով հին
շարքը բոլորովին փոխեցին: Այնպես որ այսօր
արաբական այբուբենը կազմված է հետևյալ ձևով՝

1. | Ուղղահայաց տառը,

2. ب, ت, ث, ة,

3. ج, ح, خ,

4. د, ذ,

5. ر, ز,

6. س, ش,

7. ص, ض,

8. ط, ظ,

9. ع, غ,

10. ف, ق,

Մնացյալ տառերը նմանություններ չեն ներ-
կայացնում:

Երբ պարսիկները և թուրքերը ընդունեցին
արաբական այբուբենը և իրենց լեզվի պահանջի
համաձայն նոր տառեր ավելացրին, այդ տառերը
ներմուծեցին դարձյալ ձևի նմանության համա-

ձայն: Այսպես پ փ դրին 3-րդ շարքում, چ շ

դրին 3-րդ շարքում, ژ ժ դրին 5-րդ շարքում և

ک դրին 7-րդ տառի մոտ:

